

Samvinnustjórn á norðurslóðum

Össur Skarphéðinsson skrifar:

Íslenska ríkisstjórnin hefur lagt fram skýra stefnu um norðurslóðir í þingsályktunartillögu sem nú er fjallað um á Alþingi. Mér þótti í senn athyglisvert og ánægjulegt hversu mikið sammæli var meðal þingheims um meginatriði stefnunnar þegar ég mælti fyrir henni. Hún hefur líka hlotið góðar undirtektir erlendis. Ýmis ríki á norðurhvelinu hafa nú þegar kynnt sér hana og umræðurnar sem urðu á Alþingi. Í kjölfarið kynnti ég stefnuna einnig í þessari viku á 700 manna ráðstefnu í Tromsø í Noregi, Arctic Frontier - Tipping Points, og ræddi m.a. hana á fundi með norska utanríkisráðherranum, Jónasi Gahr Støre, og sérfræðingum hans í málefnum norðursins. Góður samhljómur er með áherslum okkar og Noregs enda margvíslegir hagsmunir sameiginlegir frændþjóðunum. Norðmenn, ekki síst utanríkisráðherrann, hafa jafnan beitt sér af alefli fyrir velferð norðurslóða.

Þrjár meginlínur

Þrenns konar meginhugsun er að baki þeirri stefnu sem íslenska ríkisstjórnin hefur lagt fram:

Í fyrsta lagi er markmið okkar að tryggja beinharða hagsmuni Íslendinga. Vissulega mun nýting auðlinda norður af Íslandi og möguleg opnun skipaleiða yfir heimskautið opna Íslendingum mikilvæg viðskiptatækifæri á sviði margvíslegrar þjónustu. Þessari þróun fylgja þó líka umtalsverðar hættur. Ísland liggur svo að segja í útfalli Norður-Íshafsins. Bæði austan lands og vestan koma sterkir straumar norðan úr höfum. Þjóð sem byggir stóran hluta afkomu sinnar á hreinum sjó, sterkum sjávarstofnum og hreinni náttúru verður því að beita sér af alefli til að tryggja að öll vinnsla og skipaumferð verði samkvæmt ítrustu varúðarreglum. Beinir hagsmunir Íslendinga liggja í hreinleika sjávar, sterkum vörnum gegn mengun, heilbrigðum fiskistofnum, ströngum reglum um skipaumferð, tækifærum til að keppa um að þjónusta svæðið, borgaralegu öryggi og andstöðu við hernaðartengda uppbyggingu á norðurslóðum.

Strandríkið Ísland

Í öðru lagi stefna Íslendingar að því að verja ofangreinda hagsmuni með því hafa bein áhrif á ákvarðanir sem varða hag norðurslóða á grundvelli jafnræðis norðurskautsþjóðanna átta. Þetta er sagt í beinu framhaldi af sérkennilegri orðræðu sem hefur skotið upp kolli í tveimur heimsálfum um að Ísland sé ekki strandríki í sama skilningi og önnur ríki sem eiga lönd og höf að norðurheimskautinu. Undirtónn hennar er að því sé ekki nauðsynlegt að hafa Ísland með í ráðum þegar slík ríki ræða sameiginlega hagsmuni. Slíkur málflutningur er fimbulfamb, þó ekki væri nema af augljósum landfræðilegum ástæðum:

Ísland á bæði land og víðfeðm hafflæmi innan norðurheimskautsins. Það er auk þess eina fullvalda ríkið sem fellur undir það sem norska ríkisstjórnin hefur kallað hánorðrið, eða High North. Af sjálfu leiðir, að Ísland er vitaskuld í hópi strandríkja, og hefur full rök til að ætla öðrum ríkjum að gangast við þeirri stöðu. Öllum á því að vera ljóst að Ísland fellir sig ekki við að ríki ráði ráðum sínum undir merkjum strandríkjahagsmuna án aðildar Íslands. Undir þetta sjónarmið var sterklega tekið af fulltrúum allra stjórnmalaflokka sem tóku þátt í umræðunni á Alþingi.

Efning Norðurskautsráðsins

Áhersla mín á þessa augljósu stöðu Íslands er þó síður en svo tillaga um sérstakt samráð slíkra ríkja. Öðru nær. Þvert á móti felur stefna Íslands um jafnræði á norðurslóðum í sér að Norðurskautsráðið eflist í framtíðinni sem vettvangur þar sem sameiginleg hagsmunamál norðurheimskautsins verða rædd, og ráðið til lykta. Það er hvorki í þágu samvinnu á norðurslóðum né velferðar þeirra ef Norðurskautsráðið er veikt með reglulegu samráði utan vébanda þess. Miklu fremur er skynsamlegt að styrkja það með öllum hugsanlegum ráðum. Norðurskautsráðið þarf að vera vel búið í stakkinn þegar nýting auðlinda og hugsanleg opnun skipaleiða á norðurslóðum, ásamt gríðarlegum breytingum vegna hlýnunar jarðar, munu beinlínis færa því tröllaukin verkefni í fang.

Glæsileg fyrirmynd um hvernig norðurskautsríkin átta geta fært sameiginlegar ákvarðanir um sameiginleg hagsmunamál í búning sem er bindandi að alþjóðalögum er nýlegur samningur um leit og björgun á norðurslóðum, sem lokið var hér á Íslandi fyrir skemmstu. Stefnt er að því að undirrita þann samning á fundi Norðurskautsráðsins í Nuuk á Grænlandi í vor. Vinnulagið og samstarfsrammann sem leiddi til hans er beinlínis rakið að færa yfir á önnur svið, þar sem norðurskautsríkin eiga sameiginlega hagsmuni. Það felur í sér að áheyrnarríki, sem fjær liggja en hafa þó hagsmuni af velferð norðursins, ásamt ríkjasamtökum og frjálsum félagasamtökum, hafa greiða lýðræðislega leið til að koma skoðunum sínum að borðinu þar sem ákvarðanir mótask.

Slagkraftur gegn loftslagsvá

Þriðja meginhugsunin að baki stefnu okkar á norðurslóðum er að auka þunga í málflutningi Íslendinga gagnvart öðrum mikilvægum þætti í utanríkisstefnu okkar, sem er þátttaka Íslands í vörnum gegn hlýnun jarðar af manna völdum. Ríkisstjórnin vill að Ísland skipi sér í framlínu þeirra ríkja sem lengst vilja ganga í þeim viðbúnaði. Áhrif hlýnunarinnar koma hvergi hraðar og sterkar fram en á norðurslóðum. Kappsamt og ábyrgt hlutverk Íslands í stefnumótun í málefnum norðurslóða mun auka slagkraftinn í málflutningi okkar gegn loftslagsvánni á alþjóðavettvangi.